

YU ISSN-0352-5724/UDK 801(05)

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

XLVI/2

НОВИ САД
2003

О САДАШЊЕМ СТАТУСУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И СРПСКЕ ФИЛОЛОГИЈЕ

Предраг Пипер, СРПСКИ ИЗМЕЂУ ВЕЛИКИХ И МАЛИХ ЈЕЗИКА,
Београд, Београдска књига, 2003, стр. 296

Ова књига је — како аутор у уводу вели — књига о неким од главних питања садашњег статуса српског језика и српске филологије, а до-некле и о могућностима да се тај статус учини бољим.

Иза ових скромних речи стоји заправо озбиљно штиво не само изузетне ерудиције и научне анализе, већ драгоцен прагматичан поглед на све оно што чини судбину српског језик последњих деценија прошлог и почетка овога века. Заједничка тема неколико одељака, који чине књигу, јесу социолошка и лингвистичко-еколошка кретања у свету, с једне стране, и аналитачки поглед на стање наше језичке стварности и њене перспективе, с друге стране. Ово отуда што је српски језик обузет колико домаћим невољама и небригама, па и унутрашњим трвењима на научној сцени, толико и токовима светске комуникационе сцене, који имају не мали утицајне како на опште политичко-социолошке прилике толико и на свеопшту језичку ситуацију у земљи и свету. С обзиром на такву језичку стварност, наслов књиге би, у колоквијалнијој верзији, уместо „српски између великих и малих језика” могао да гласи и „српски између чекића и наковња”.

Термин „мали” и „велики” језици професор Пипер иницира као релевантан параметар, условно дакако, имајући у виду — популациону распрострањеност говорника који се датим језиком служе на одређеној државној територији, као год и функционалну раширеност његове употребе међу различитим народима. У том погледу српски језик је „мали” за разлику од, рецимо, енглеског, који је у том светлу „велики”. Међу-

⁵ Те би се идеологије у последњем веку могле свести на четворолист истог зла под именима *фашизам* — *комунизам* — *мондијализам* — *демократија* (*демократија* — нарочито у оном њеном облику који нам је дошао под крилима 'Милосрдног анђела').

тим, професор Пипер неће пропустити да истакне да је „мали” језик мали само на језичкој карти света, али никако и на културној мапи народа, особито српског, за који је, макар и субјективно гледано, властити језик, ако не највећи, а оно свакако најдражи, заправо највећа драгоценост своје културе и националног идентитета. Овакву квалификацију професор Пипер, међутим, не изводи из емотивно-патриотских побуда. Наизглед емоционално подсећање на вредност српског језика заправо проистиче из његове забринутост за тај наш „мали” српски језик, који се, у сплету савремених кретања и збивања, нашао у положају озбиљне, ако не и судбинске угрожености.

Неумитне чињенице у том погледу очитују се, по професору Пиперу, вишеструко. Наиме, прогоном Срба из Хрватске и других подручја, смањена је територијална, географска распрострањеност на којој се српски језик говори и назива српским, што се у неким државним срединама огледа и формално, у губитку уставног статуса језика и ћириличног писма. Уместо заједничког српскохрватског језичког стандарда, настала су, свакако не из лингвистичких, колико социолошко-политичких мотива, „клонирани” језици, с посебним именима и тежњом за стандардолошком и законском регулативом, чак и уз подршку међународних релевантних институција, што је, каже Пипер, истовремено и реално и апсурдно. Ни лаику, међутим, не треба доказивати, нити се доказати може, да су „клонирани” језици заправо исте језичке структуре и система, па је о различитости језичког стандарда могуће говорити једино са политичком тенденцијом, али не и са лингвистичком и научним аргументацијом. Међутим, када се, распадом претходне државне заједнице, српски језик нашао у ситуацији, да буде, како се то каже, свој на своме, указала се и прилика да знатно снажније и одлучније него раније развија свој језички миље. Ово отуда што су се — за разлику од периода језичког јединства, када се морало водити рачуна о сагласности са другима — сада отвориле праве могућности за слободније и свеобухватније неговање властитог језичког израза. Међутим, новонастала друштвено-политичка стварност није, рекло би се, пружала довољно могућности нити је друштво исказало очекивано интересовање за оно што се догађа (или не догађа) на језичкој сцени. Отуда проф. Пипер с разлогом упозорава на готово неразумљиве појаве неодговорности и небриге за стање и положај језика уопште, а за језичке културе посебно. Може звучати суво и прозаично када указује на то да важне националне институције, такве као што су Институт за српски језик САНУ или друге научно-просветне установе које чине битну претпоставку развоја и култивизације српског језика — стоје готово на ивици финансијског и материјалног пропадања и кадровског колапса. А један од индикатора таквог односа према језику јесте, рецимо, и однос према настави српског језика у школама, дакле тамо где је извориште језичког образовања, у којима је смањен број часова језичког усавршавања и васпитавања изражајне културе, а у корист наставе лепе књижевности. Зачудо, слично овоме догађа се и на студијама филологије, особито на катедрама на којима је страни језик прима-

ран. Као да се при томе пренебрегава позната максима да се ниједан страни језик не може ваљано знати ако се ваљано не познаје свој.

Резултат и последица овакве „политике” уочљиви су поодавно на нашим, особито јавним и медијским сценама. На њима, истина, није видљива чињеница да у Србији има све више неписмених и полуписмених људи, али је зато веома уочљива језичка небрига и честа говорна некултура многих посленика јавне речи, чак и оних којима је језичка комуникација професионално средство деловања. „Растућа запуштеност српске говорне културе уз истовремено игнорисање језичке норме — каже проф. Пипер — толика је да, поред осталог, води стварању „паралелне” норме, упркос повременим упозорењима стручњака, али и добронамерних појединаца који нису лингвисти”, услед чега је, вели он — „стање у области српске говорне културе драматично”.

Домаће прилике и савремена језичка сцена не пружају, дакле, потребну подршку језичкој, особито говорној култури. И то је, рекли бисмо, оно најпогубније. Много се, рецимо, говори, и још више пише о „заштити” ћирилицу, којој треба обезбедити право преваге над другим, латиничким писмом. И мада су такве опомене и захтеви оправдани, није оправдано што се исти такви или чак гласнији захтеви не чују у одбрану и заштиту *језика* који се тим писмом пише, дакле захтеви за заштиту српског језика не уопште, већ за чување и неговање језичке правилности и лепоте изражајних могућности српског језика. Уместо тога, српски језик се — особито на јавној сцени — готово скрнави, не само огрешењима о норму, већ и све распрострањенијим простаклуком у говору, језичком бруталношћу и вулгарношћу који понекад прелазе у насиље и силеџијство у језичком казивању постајући сиров, распојасан, претећи и безобзиран у својој простоти, немарности и неукости.

Није, међутим, невоља само у немарности и неукости. Немарност се може отклонити трудом, неукост учењем. Основна невоља читује се у непостојању потребног осећања *одговорности* за изговорену или написану реч; као да нема потребне свести о томе да језик, особито јавних личности и професионалних говорника, *мора* бити колико коректан, толико, ако не и више — негован и леп, пример свима који се језиком служе.

Судећи по реакцијама публике, рекло би се да јавност, особито латиничка, највећу невољу, међутим, види у сталном и све већем продору страних речи у наш језик. Има мишљења по којима овај нанос грубо нарушава језичко ткиво или чак прети уништењу српског језичког бића. Измишљена је чак и тобожња порука Стефана Немање (о чему говори и Предраг Пипер) по којој и Стефан Немања упозорава да српском језику од страних речи прети уништење. Међутим, ма колико такве бојазни имају своје оправдање (поготово ако се са страним речима претерује и без веће нужде за њима посеже), српски језик и поред свих речи које су преузете из латинског, грчког, француског, немачког, италијанског порекла, некад и турског, а данас особито из енглеског, није постао ни турски, ни немачки, ни енглески, већ и даље сјајно функционише као српски језик са свим својим битним одликама и посебностима.

Страни језички утицаји не могу се, дакако, избећи (ни у једном језику), јер проистичу из процеса професионализације и интелектуализације, односно интернационализације језика, особито у терминологији, а подржани су све већом политичком, привредном, културном и другом врстом комуникације и језичких међуконтаката. Проф. Пипер наводи да се међународна комуникација у 75% случајева одвија на енглеском, а 80% у области компјутерске информације. Велики језици, дакле, неумитно врше експанзију којој се тешко може одупрети, али пред чиме мали језици, па и српски, не морају обавезно уступити. Међутим, у таквим околностима, за мале језике се ипак поставља значајно питање — могу ли се одржати и очувати, поготово што је, како проф. Пипер вели, „природно да поједини језици постепено нестају, као што је неприродно подстицање за смањивање броја језика у свету у корист неких или само једног језика”.

Проф. Пипер је своју књигу посветио управо заштити права на постојање, али исто тако и на неопходност друштвене свести за очување, неговање и развијање свог (малог) језика, поготово у приликама у којима се учење великих језика намеће као цивилизацијска потреба. Српски језик се у таквим околностима, дакле, нашао у сплету двојаким утицаја: изложен, с једне стране, страном утицају, а с друге — недовољној домаћој бризи за језик. Обе ове околности могле би да воде губитку највреднијих националних одлика, међу којима језик свакако има прво место. Ова опасност ће се и увећавати утолико више уколико процеси тзв. глобализације и новог светског поретка буду добијали на снази. При томе додатно прети опасност да се, у погрешном уверењу, заштита националних вредности олако оцени као ретроградни национализам. Будући да језик, био он ма колико мали, представља вредност коју један народ најмање сме да изгуби, исказује се и потреба друштва да нађе начина и подржи све напоре за његову одбрану и одржање. Поприште на којем се та битка добија или губи јесу институције образовања, а данас, понајвише, штампани и електронски медији и средства јавног информисања, који се исказују као најмоћнији чиниоци језичког утицаја. На истој или другој страни барикаде јесу филолози и лингвисти, тачније језичка наука, таква која не подразумева само граматику, речник и правопис већ неуморно праћење свега што се на језичкој сцени догађа. То, наиме, значи: симбиозу језичке науке и праксе и, нада све значајну подршку друштва. Филолошка наука и прагматика, особито постојање Одбора за стандардизацију српског језика морали би, отуда, бити озбиљно уважавани, а њихове препоруке усвајане и спровођене у пракси као обавезујући узус. Колико у томе наша наука може помоћи и шта је све лингвистичка наука друштву понудила, проф. Пипер у својој књизи помно и детаљно експлицира исцрпним прегледом најновијих радова, што је, нагласимо, посебна вредност ове књиге.

Књига, дакле, казује: проблем је ту, а проф. Пипер проблем зналачки анализира. Решење је: труд и ангажовање науке и државе, културних и просветних институција, мада су, практично гледано, најпозванији сви

појединци и институције заједно, особито они који су и друштвено и стручно највише дужни да српску говорну културу чувају и унапређују.

Ако ова књига буде у овом правцу с разумевањем прихваћена од оних којима је намењена, корист неће изостати. Ако пак буде по ономе — да караван пролази не обраћајући пажњу на псећи лавез, разлога за радовање биће ипак све мање. Пожелимо и аутору и себи да тако ипак не буде.

Београд

Егон Фекејше